№ 61 Ապրիլ 3 (15) 1881 Ապրիլ 3 (15) № 61

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

[illegible]

Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

[illegible]

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յօդուած.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Դզլարից. [illegible] —ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. [illegible] —ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Մի ռուսահայի տեսութիւնները.

ՃՈՐՏՈՒԹԻՒՆ

Մինչև որ Ռուսաստանում վերցրած է ճորտութիւնը, մինչև որ դատաստանը յայտնած է հրապարակական, մինչև որ ամենամեծ յանցաւորները, մինչև անգամ թագաւորասպանները իրաւունք ունեն պաշտպաններ ունենալ դատարաններում, — մեզանում մի դասակարգ մնացել է դեռ ևս կատարեալ ճորտութեան մէջ: Դա մեր քահանաներն են, տէր փարվարդների, կուսակրօն հոգևորականների, Էջմիածնի ձեռքում կատարեալ ճորտեր են, կատարեալ ստրուկներ են:

Օրինակներ շատ կան: Ըստ մեր քննութեան և դատաստանի Էջմիածինը, կամ թեմական առաջնորդները կարող են անել քահանաների հետ ինչ որ ուզում են: Քահանան, ամեն մարդկային, քաղաքացիական իրաւունքից զրկված այդ մարդը, պէտք է մեզ առաջնորդի, մեր դաստիարակիչ լինի: Ինչպէս կարող է նա մեզ բարոյապէս առաջնորդել, մեզ դաստիարակել, երբ ինքն մի ստրուկ է, մի անխօս, ոչինչ մարդկային, քաղաքացիական իրաւունքներ չունեցող արարած է առաջին պատահած կուսակրօնի ձեռքում, որ կարող է նրան առանց որ և է պատճառի, առանց քննութեան և դատաստանի ենթարկել ամեն տեսակ պատիժների, աքսորել վանքը, զրկել աստիճաններից, կարգից, ծուխից:

Եւ քահանան, կատարեալ ստրուկ լինելով կուսակրօնի ձեռքում, ոչինչ էլ չունի իր զրութեանց, ոչինչ միջոց չունի բարձրել կուսակրօն դասակարգի փայրենի, անպայման, անսահման կամայականութեան դէմ:

Մի և նոյն ժամանակ մենք պահանջում ենք, որ քահանան լինի մեր կրթիչ, մեր դաստիարակիչ, մեր բարոյական առաջնորդ: Կարո՞ղ է արդեօք ճորտ, ստրուկը, մարդկային և քաղաքացիական իրաւունքներից զրկվածը, մշտական կամայականութեան ենթարկվածը, և բացի սրանից մուրացկանութեամբ ապրողը լինել ազնիւ մարդ, լինել անկախ բնաւորութեան տէր մարդ և բարոյական առաջնորդ լինել ժողովրդի:

Ժամանակ չէ՞ արդեօք մտածել այդ ճորտութիւնն էլ վերջնելու:

Ընթերցողի ուշադրութիւնը դարձնում ենք մեր ներքին լուրերում տպված մի տեղեկութեան վրա, որ շատ պարզ կերպով պատկերացնում է Էջմիածնի անսահման կամայականութիւնը:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԴԶԼԱՐԻՑ

Մարտի 18-ին

[illegible]

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ՌՈՒՍԱՀԱՅԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

[illegible]

մեր ազգային զարգանալուց. որը մեծ նշանակութիւն ունի և ունենալ մեր ազգային զարգացման մէջ։ Այս է մեր կարծիքը. իսկ դրացիներին խորհուրդ կը տայինք որ չը տարածեն նոյն մամուլը, և նորերը քննելու տեղ չը ցեխոտեն նոյն բարեկամներին։ Մինչև լրագրի նշանակութիւնը պ ա շ տ պ ա ն ո ղ գրելն է. Ուրիշին ցեխոտելը շատ հեշտ է և դրա համար մեծ խելք չէ հարկաւոր և գտանուած չէ, մեր կարծիքով լրագրի նշանակութիւնը։ Եթէ մենք ուրիշի պատիւը ոչինչի տեղ չենք դնում, գոնէ պատուենք մեր նոյն մամուլի պատիւը։

Իսկ ինձ անձնապէս գրպարտողներին ես ինձ համար սաստիկ են համարում պատասխանել։

Կիկ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Բաքթիլուն, 8 մարտի

Լրագրոյ մէջ կարդալով Տամզաւանի հայերի զաւակ և վշտալի դրութիւնը և ազնուազի ամբ. շարժված մարդկային զգացմունքից և ազգութեան զաղափարից՝ չը մնացին անտարբեր Բաքթիլուշում գտնվող հայ փաստաբանները, գավաճերը, շուշեցիք, ագուլեցիք և մի քանիսներն և չը խնայեցին իրենց լուման օգնելու իրենց սովալլուկ եղբայր և քոյր։

Նուիրակ մէջ կը դնեմ նուիրած 393 րուբլ գումարը հանգերձ յարգոյ նուիրատու անձանց անուններով, որ կը խնդրեմ մէջբեր գումարի տեղից որ հարկն է և անուններ «Մշակի» մէջ տպագրել ի տեղեկութիւն նուիրատուաց։ Միքայել Գ. Ալթունջեանց 40 ր., ավէլին Նուրյու Ալթունջեանց 12 ր., արխուրագ Զաւարեան և իսկուշ Ալթունջեանց 8 ր., Յովսէփ Ղազարոսեանց 19 ր., Յովսէփ Տէր Յովհաննեանց 19 ր., Համբարձում Նազարբէկեանց 20 ր., Մաթէոս Յովսէփեանց 20 ր., Արզումանի Տէր-Յովհաննէսեանց 7 ր., Անն անյայտ 7 ր., Բալայ և Աւագ Յարութիւնեանց 10 ր., Գարգէն Տէր-Զաքարեանց 10 ր., Միքայէլ Աղաբաբեանց 8 ր., Գրիգոր Տէր Յովհաննեանց 10 ր., Մովսէս Յովհաննեանց 8 ր., Մկրտիչ (Յովհաննեան) Դալլաեանց 1 ր., Ա. Ա. 1 ր., Աբրահամ Աւագեանց 100 ր., Նազարէթ Խաչատուրեանց 20 ր., Վահան Բաբաջեանց 5 ր., Գէորգ Բոլոսեանց 19 ր., Գէորգ Արզեանց 6 ր., Գաբրիէլ Տէր Օհանեանց թադէոս Բաղդասարեանց 30 ր., Նազարէթ Բունիաթեանց 6 ր., Աբէլեան Աւագեանց 7 ր.։ Գումարն է 393 ր.։

Գ. Ալթունջեանց

ՆՈՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ մեզ գրում են. «Մեր կարծիքով ամա ինչ պէտք է լինի մեր նորընծայ հոգաբարձուների գործը նոցա առևտրականութեան տեղ. ա). Աշխատել որքան հնար է շատ ուսանել ուսումնարանի հիմնադրամը և նրա անունով բանկը դնել, որ այժմեան հոգաբարձուների համար շատ հեշտ բան է. եթէ նրանք հասարակական շահը աչքի առաջ ունենան և ոչ թէ անձնականը. բ) Աշխատել ամեն միջոցներով հիմնադրամների թիւը աւելացնել, որի միջոցներից մէկն էլ կարող է լինել փոքր վճարով հիմնադիր ընդունելը. գ) Ուսումնարանի նիւթական դրութիւնը բարելաւելու համար դանազան ազգերներ գանել, որոնցից, օր. այժմ միայն երեւում էր մեր պատարագմանը ուսումնարանի յատկացնելու, որ հոգաբարձուներից մէկը, պ. Աբրահամեանց կարող է ավելացնել. եթէ կամենայ, և ուրիշ կողմից աշխատել հաւանելու ուսումնարանի անունով. Զարմանալի է. Ագուլիսի ուսումնարանը մօտ 30 տարի է որ գոյութիւն ունի և հոգաբարձուները ոչ մի անգամ չը չիտացեցին նրա անունով կալուած հաստատել տալու։ Նոր ընտրված հոգաբարձուների աշխատութիւնը դարձնում ենք այդ խնդրի վրա»։

Ապրիլի 1-ից մինչև 15 ապրիլի ԹԻՖԼԻՍԻ մթերքների գները հետևեալ առաջարկով կը նախփեն. թխած հացը ցորենի ալիւրից առաջին տեսակի, փութը $5^1/_2$ կոպէկ, երկրորդ տեսակի 4 կոպ., ցանցի մէջ թխած հացը առաջին տեսակի փութը 6 կոպ., երկրորդ տեսակի $4^1/_2$ կոպ., Լաւաշներ առաջին տեսակի 7 կ. փութը, երկրորդ տեսակի $5^1/_2$ կ., երրորդ տեսակի 5 կ., Տաւարի միս փութը առաջին տեսակի 12 կ., երկրորդ տեսակի 10 կ., ոսկի 18 կոպ., Ոչխարի միս փութը 14 կ., խոզի միս փութը 14 կոպէկ։ Այս տաքսան չի փոխարինվում այն գիւղական արդիւնաբերողներին, որոնք իրենց արդիւնքները ծախում են թիֆլիսի հրապարակների և փանդուղների վրա։

ՋԱՆԳԵԶՈՒՐԻՑ մեզ գրում են որ այդտեղի փոստատան կառավարիչը առիթութիւն ունի փոստը եկած ժամանակ լրագրեր առաջացնելու ժամերով ազատել տալ փոստատան դրան առջև, մինչև բոլոր լրագրերը է կարդում, նա մինչև ոչ մի լրագիր չի տանում, բայց շատ անգամ է կարդալ. այդ պատճառով կարդում է ուրիշների լրագրերը։ Իսկ լրագրերի տէրերը ժամերով սպասում են անհամբերութեամբ։

Մարտի 8-ին ԱՂՆԱՅԻ հայոց Ս. Նազարեթեան եկեղեցում ժողովուրդը երգեց նոր Թագաւորին։ Այդտեղ քահանայ Տէր-Սահակեանց թէլեւով հանդուցեալ կայսրի մասին բոլոր բարերարութիւնները, այնուհետև նոր կայսրի մասին խօսելով աւելացրեց. «Հայոց ազգի յատկանիշներից առաջինն այն կարող է համարվել, որ նոյք աստծոյն սէրութեանը, որի հզօրասոչ է եղել, մինչև հաւատարիմ է եղել, ուրեմն մենք էլ հետևելով մեր նախնիների օրինակին երդվենք Աստուծոյ առջևում ասել մեր թագաւորին հաւատարիմ լինելու»։ Արշակ թէրթը թէև ժողովրդի համար անհասկանալի դրութեամբ լեզուով էր գրված, բայց ամեն հայրը թէրթը ձեռքին բռնած, աչքերումը լեցուած էր արտասուք խոսքերը, որոնք մի ժողովուրդը լաւ հասկանալ իր սուրբ արդեան իմացած բարեպաշտութիւնը։

ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ մեզ գրում են. «Զարմանալի է ագուլեցիների անհոգութիւնը։ Երբ ազատութիւնը լինում է, միայն այն ժամանակ գիշերապահները բարձրանում են. իսկ անցնում է մի քանի օր.— ոչ մի գիշերապահ չկայ գանի ամբողջ Ագուլիսում, որովհետև ազատութիւնից գարնան ապահովութիւնը շնչվում է ագուլեցիների քնքշութիւնից։ Այսպէս էլ եղաւ փետրուարի 27-ից յետոյ, երբ ազատվեցաւ տարբ Համբեան եկեղեցու ծխերանի Աբէլեան քահանան. Այն օրից յետոյ քանի մի ժամանակ գիշերապահներ ունէինք, իսկ այժմ կրկին անհետացել են»։

Ապրիլի 1-ին փէրջնալու սպասվում Ռուսաստանի փոստը Թիֆլիսում։

«Русскій Курьеръ» լրագրին հեռագրում են որ Օձնի քաղաքում գիտութիւն կայ հիմնել մի անթիւնջական գաղութ։

Նոյն լրագրին հեռագրում են Ս. Պետերբուրգից որ բանտային վարչութիւնը կենթարկէ ազատական արդարադատութեան մինիստրութեան իրաւասութեանը։

«Новости» լրագիրը լսել է որ վերջին օրերս Ս. Պետերբուրգում կանգնեցրած զ ա ւ ա ռ ա կ ա ն ն ե ր ը կրկին գիտութիւն կայ փերթնելու։

Ս. Պետերբուրգի մի քանի եկեղեցիներում, խնչպէս հաղորդում են ռուս լրագիրները, աղաւնարդներ հետ միասին երգվում էին և կանայք իրենց սեփական կամքով։

Հաւատաւ աղբիւրներից խնդրենք, որ Ցարևանեան սաւոյ քահանայ Բաբաջանեանց Լէշէանկեր կառավարական կերպով իւրել է սաւոյ քահանայութեան աթոռը և յայտնել է նրան հասարակ քահանայ։ Ինչ յանցանք է գործել այդ սաւոյ քահանան,— յայտնի չէ։ Եւ եթէ յանցանք էլ գործած լինէր, կարելի է միթէ առանց քննութեան, առանց դատաստանի պատժել մարդուն կամայական կերպով։ Եւ չը մոռանանք որ Աստուածանի սաւոյ քահանան անձնական քահանաներից չէ. Նա եղել է խոստովանահայր Ցարևանեան Թագուհուն, Նիկոլա կայսրի, Ալեքսէյ կայսրի և Փէրջնալու այժմեան կայսրի, ինչպէս էլ նրա մօտ խոստովանած է։ Այսօր քահանայութիւնը ինչ տալ է Նիկոլա կայսրի։ Երբ որ ամբողջութիւնը մի գանձարանի ավել է դարձնում մի որ և է յանցանքի համար

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐՕ-ՈՒՆԳԱՐԻԱ

Աւստրիական պարլամենտը բացվեց ժամանակ մարտի 29-ին պարլամենտի նախագահը սաստ հեռանալ ձեռը։ Հերթական հարցերը քննելուց առաջ նա ձեռնից թոյլտուութիւն եմ խնդրում մի քանի խօսք ասել։ Մեր վերջին նիստի ժամանակից յետոյ հարկաւոր պետութեան մէջ այնպիսի սարսափելի անցք պատահեցաւ, որ կործանեց ամբողջ Եւրոպային։ Այն սոսկալի գեհնագործութիւնը, որին զոհ գնաց կայսր Ալեքսանդր II-ը, այն եղեռնագործութեան սարսափելի մանրամասնութիւնները, դաւադրութեան ընդարձակ չափերը խորտակում են մեր ժամանակի պայմանները և զզուելի են դարձնում հասարակական և կարգապահական թէշնամիների ձգտումները։ Այդ եղեռնագործութիւնը առիթ է բերում մարդկութեանը և ընդգծում է այն անզգուշների, որոնց միշտ յարգում է մեր ժողովը և որոնց պաշտպանութիւնը մեր նպատակն է։ Այդ չարագործութիւնը միաւնակ վրդովում է մեր ժողովի անդամների իւրաքանչիւրի զգացմունքները։ Այդ նախազգուշութիւնը այնքան զօրեղ է և մեր ժողովը այնքան զգում է իր զգացմունքներին հաղորդած այդ վիրաւորանք, որ նրա համար դժուար չէ արտայայտել այդ զգացմունքները։ Ուրեմն ես ժողովի գիտաւորութիւնը կատարած կը լինեմ, եթէ կը յայտնեմ այն զգացմունքները, որոնք մեզ պատել են։ Հրաւիրում եմ ձեզ ՚ի նշանաւ ոտնել մեր սիրելի Թագաւորի վշտակցութեանը, որից մանուկ իւրեց նրա հաւատարիմ բարեկամին և, ապա՝ յանձնելով յայտնել մեր ցաւակցութիւնը։ Ժողովի անդամները ոտքի կանգնեցին և այնուհետև ժողովը անցաւ հերթական հարցերի քննութեանը։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Կ. Պօլսից լրագիրներին հաղորդում են հետևեալը։ Յունական խնդրի խաղաղ նա-

սար ուշադրութեանը հաղում ցաւը նոյնա յաղթահարելութեան համար ես, թէ «Աստուածի բարեփառ», «Թուրք կարուծ», «Կարմիր սիրտը» և չը գիտեմ էլ ինչ. միշտ և անխնայել անխնաններ գործածելով զուր թունաւորում էր ձեր հայրենի կրօնքը եղբայրների սիրտը և այդպիսով հետաքննում նոյն ընդհանուր ազգային սարսափելի.... Ուրեմն փոխանակ «Մեծ ազգայինի» վրա խօսելու, լաւ կը լինէր նախ որ դուք մտածէիք ձեր անձնասիրական մարդկային և քաղաքական պարտաւորութիւնների վրա։ Չեն ասել ձեզ թէ ինչ ծրագրով էր դուք ձեզ համար ընդարձակ իրաւունքներ պահանջում, երբ դեռ խաւարչական մէջ այդչափ սաստ զգացումներ էք յայտնում գէպի ձեր արիւնակիցները, ասեն ապա համար մտածեցէք նախ, իսկ յետոյ դանազան Գերմանական բառերի և Փրանսերէն նախանց քննելուց վերա։

Ամեն քաղաքականապէս, իրաւագիտիր ասողի մէջ դուք մէջ էր բերում մեծ մեծ մարդկանց անուններ և սպառնում էր. «Ինչպէս Յունաստանը կարծում էր Հնդկաստան և այդ ընկում մարդիկ, ինչ ասելուցեք դուք Ֆրանսիայից կամ Վիեննայից Հնդկաստանից, որ այդչափ յանդիմանվում էր և ամեն մեծ ու յառաջադէմ ազգերի թուում դուք էլ առաջնորդում էր. «Ֆրանսիան, Արևելքի Ֆրանսիան, Անգլիա հարցնէ, մտածում է ինչը «Արևելքի Անգլիան» և «Մեծ» Վիեննա Հնդկաց ձեր Թէշնամութիւնների վրա, որ դուք լուսաւորողի մէջ մնալ նման ձեր այնչափ խոսք ազատական վիճակը թողած «Եւրոպ արևելքի Ֆրանսիայի» գլխաւոր են։ Հնդ գնալով թէ դուք իրաւանքով էր յաղթանակող Ֆրանսիայով և Անգլիայով, այսպիսով դիպչում փոխանակ ազգայինն պատմալու պատմականներում, լաւ չէր լինի եթէ Վիեննայ Հնդկաց ասարեկարին որը դուք մի մարդասպանի ապարանում գրէք նրան, որով երևա պարզ կանխեր ձեզ և հայերին. քան թէ ձեր յառաջդրելում զարգացած պատմալու։ Մեր սիրում գրեց Ֆրանսիան և այլն։ Ցնծում էք, որ ամեն գործի մէջ դուք միայն հանդիպում գիր էք խաղալում... Երբևէ ձեր մէջ ապրելով ձեզնից ոչ մէկից ես չը լսեցի մի սառը խորհուրդն միայ, մի անփոխադրելի թէկնածուն. Ինչ որ ձեզ հեա մարդ խօսելու լինի, խոսելը կը լսէ. «Մենք Ասմառնայից կալված կոչ», «Մենք Լոնդոնի կալված կոչ», «Մենք Դիլիջ կալվածոց» Շատ լաւ, շատ գեղեցիկ բաներ են սաստ մեծ մարդիկ իրենց կոչումներ փառաքներ ընելու համար, Հապա դուք էլ ինչու մի մարդասպանի բան չէք սառում (եթէ չեք կարող կատարել) ձեր անփոխական վիճակը հայերենի համար... բայց ոչ, Ներողութիւն, մի բանի մէջ դուք շատ նմանին էք և չենք ասել, այն է, միմեանց յաղթահարելու, միմեանց խորթելու և ձեռ փաթելու մէջ. այս բանում դուք շատ խելոք էք՝ չը նայելով ձեր Ցեկկինդոստութեան։

Ուրեմն մեր խօսքը դարձնել «Մեծ ազգայնա» պատարագաւոր ընկերութիւնների վրա է. շատերը այդ ընկերութեանց մէջ մասնակցողներից զոյգ կասեն. «Է՞, շատ հարկաւոր է որ Ռուսաստանցիք կարող էին մեզ հարկեր հոգալ բոլոր ազգերից, իսկ այժմ չեն ազատուն. մենք մեր սեփական աանէրով գործը յառաջ կը տանէինք»։ Այո՛, ես շատ լաւ գիտեմ, որ Կ. Պօլսի Հայոց միջնաւ ու կես եկեղեցիների քաղաքական և մասնաւոր հասարակութեան այժմ գնահատութիւն չէ կարող տալ, այլ նա ամեն բան կը չափէ և կը գնահատէ միայն պատշաճաւոր դրամով. Այս հարցման հասկացողներից. քանի միլիոն բոլոր կարծէ հազար այն քաղաքական զգեստը, այն սաստ երազները, այն հասարակ, այլ կարդալայել է յաղթահանել կարգի Ռուսաստանի մամուլը միլիոն ու կէս անտարբեր ու խաղթանած Ռուսաստանցի մէջ զեռի իրենց Ջանեկրանեայ եղբայրները. չէ՞ որ նահրեր հազար բոլոր կարգեր էլ կ. Պօլսի ընկերութիւնները կը կորցնեն այդ տեղին քաղաքական կարգը հառ Ռուսը թէ եմ առում, միթէ՞ կ. Պօլսի Հայը քաղաքական կարգը կը հասկանալ. Նախ բան միայն ասեք «Ես քեզ կը տամ այսպիսի գրուց՞» այժմեա քեզ, նոյն գլխին էլ ինչ ասեմ առաջին կարգը է հարկաւոր, երբ նոյն դրութը այլևս չի մնում, մինչև որ ազգերը զբօսել չը աւսնեն...»

Բայց թէ՛ք մի բան խնդրեմ կ. Պօլսի հայ-

ժեղեալ գործիչները. եթէ նոքա կարծում էին թէ լաւ մեր նիւթական նպաստները, այնպէս և քաղաքական ու մտաւոր համակրութիւնը, այն ժամանակ մենք կը գիտենք մի միջոցի, որով և Պօլսի գործիչները ո՛չ միայն կարգած կը լինեն մեզ հետ, այլ ես իրենց բոլոր զարգացման հետ, այդ միջոցը այն է, որ Ռուսաստանի մամուլը կը տեսնէ իր ընթերցողների սիրտը. մինչև բոլոր նպաստները փոխանակ գնալ կ. Պօլսի ուսուցիչներ, ուղղել անմիջապէս Երևանի և Էջմիածնի վրա վան ու էրգրում, որոնք ի զէպ կան և հասատասութեան ընկերութիւններ մենք կը տեսնենք ուղղակի բարերարութիւն այդ ընկերութիւնների հետ, որոնք գործում են նոյն Հայաստանի հողի վրա, այդպէս առաջ անձնայիշ նորա բոլոր նիւթական ու քաղաքական պէտքերը։ Հետաքրքիր է՞ ինչ կանեն այն ժամանակ կ. Պօլսի ընկերութիւնները. նոքա կը շարունակեն թիթեռնալ, առանց նորա քաղաք պարտաւորեցնելու համար մինչև որ իրենց թիթեռնալով չեն արտադրի ամենից և չեն թագին նոցա Ռաֆֆիի բանիներին մէջ պատմ «Ինչպէ՞ս մեծ ազգայնա», «Ինչպէ՞ս արևելքի Ֆրանսիա» և այլն։

Հետևեալ անգամ կը խօսեմ կ. Պօլսի խնդրով և արիագրող ընկերութիւնների հետ։

ՅՐԻԳՈՐ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍԵԱՆ